

ΕΚΘΕΣΗ ΕΤΕΚ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΝΕΟΥ ΚΑΘΕΔΡΙΚΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Λευκωσία, Μάιος 2010

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Γενικά

Η παρούσα έκθεση του ΕΤΕΚ συντάχθηκε στη βάση υπομνήματος που ετοιμάστηκε για το ΕΤΕΚ από ομάδα εργασίας αποτελούμενη από τους Χάρη Φεραίο, Δρ. Αρχιτέκτονα, Γεώργιο Α. Πανέτσο, καθηγητή αρχιτεκτονικού και αστικού σχεδιασμού Πανεπιστημίου Πατρών, Προέδρου Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Πανεπιστημίου Πατρών και Σωκράτη Στρατή, Δρ. Αρχιτέκτονα Πολεοδόμο, Επίκουρο Καθηγητή, Τμήματος Αρχιτεκτονικής Πανεπιστημίου Κύπρου, με πρόθεση να συμβάλει θετικά στην υπόθεση της ανέγερσης του Νέου Καθεδρικού Ναού με γνώμονα το πνευματικό και πρακτικό όφελος της Εκκλησίας της Κύπρου. Εστιάζεται στην χωροθέτηση και την αρχιτεκτονική του Νέου Καθεδρικού Ναού προκειμένου να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο εμπλουτισμού του προβληματισμού και τροφοδοσίας της διαδικασίας δημιουργίας του Νέου Καθεδρικού Ναού.

Στόχο του έργου του Νέου Καθεδρικού Ναού, θα πρέπει να αποτελεί η ανύψωση και διεύρυνση του γοήτρου της Εκκλησίας της Κύπρου έναντι τόσο των πιστών όσο και των επισκεπτών. Επισημαίνεται ότι η ανέγερση ενός Καθεδρικού Ναού συνιστά έργο μακράς πνοής και ως εκ τούτου οι συνέπειες του θετικές ή αρνητικές, υπερβαίνουν κατά πολύ τη διάρκεια της ανθρώπινης ζωής. Άρα αφορούν περισσότερο τις μέλλουσες παρά τις παρούσες γενεές. Αυτό πολλαπλασιάζει την ευθύνη όλων όσοι υπό ποικίλες ιδιότητες εμπλέκονται στο έργο.

1.2 Εναλλακτικές Επιλογές

Η δημιουργία Νέου Καθεδρικού Ναού μπορεί να επιτευχθεί εναλλακτικά με την

1. επιλογή άλλου, μεγαλύτερων διαστάσεων, υπάρχοντος ναού εκτός του ιστορικού πυρήνα της Λευκωσίας
2. ανέγερση νέου ναού εκτός του ιστορικού πυρήνα της Λευκωσίας
3. επιλογή άλλου, μεγαλύτερων διαστάσεων, υπάρχοντος ναού εντός του ιστορικού πυρήνα της Λευκωσίας, όπως π.χ. ο πλησιόχωρος προς την Ιερά Αρχιεπισκοπή Ιερός Ναός της Φανερωμένης
4. ανέγερση νέου ναού εντός του ιστορικού πυρήνα της Λευκωσίας

1.3 Δομή Έκθεσης

Η έκθεση χωρίζεται σε δύο διακριτά μέρη. Το πρώτο μέρος αναφέρεται στην αξιολόγηση της χωροθέτησης του Νέου Καθεδρικού Ναού. Το δεύτερο μέρος αναφέρεται στην αξιολόγηση του οικοδομήματος του Νέου Καθεδρικού Ναού.

2. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΚΑΘΕΔΡΙΚΟΥ ΝΑΟΥ

Ως γενικό σχόλιο σε συνέχεια των εναλλακτικών πιθανοτήτων που αναφέρθηκαν στην παράγραφο 1.2, θα περίμενε κανείς τη χωροθέτηση ενός Νέου Καθεδρικού Ναού σε κάποια περιοχή της Λευκωσίας εκτός των τειχών έτσι ώστε από τη μια να βρίσκεται πιο κοντά στο γεωγραφικό κέντρο της πόλης και στους κατοίκους της, αλλά και από την άλλη να μπορέσει να οργανωθεί σε συνέργια με άλλες εκκλησιαστικές αλλά πολύ περισσότερο, κοινωνικές δραστηριότητες. Να μπορεί παράλληλα, να βασιστεί σε υφιστάμενο οδικό δίκτυο ικανό να αντεπεξέλθει στις μεγάλες ροές κυκλοφορίας που δημιουργεί τέτοια χρήση που δεν είναι η πραγματικότητα για το οδικό δίκτυο του ιστορικού κέντρου. Ρυμοτομικές παρεμβάσεις που προτείνονται από τους μελετητές για να προσαρμόσουν τμήματα του οδικού δικτύου ανήκουν σε παλαιότερες λογικές που έχουν ήδη αποδεικτεί καταστροφικές για τα παραδοσιακά κέντρα. Ήδη το Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως έχει ανακαλέσει όλες τις ρυμοτομικές δεσμεύσεις σε παραδοσιακούς πυρήνες οικισμών.

Επίσης, θεωρείται πολύ σημαντικό να προηγήτο μια μελέτη χωροθέτησης τέτοιας χρήσης εκτός ιστορικών τειχών που να αξιολογούσε υφιστάμενα αποθέματα εκκλησιαστικής γης αλλά και εκκλησιαστικών συνόλων που βρίσκονται σε λειτουργία, όπως για παράδειγμα η περίπτωση της Παλλουριώτισσας όπου ο ναός έχει πολύ μεγάλη χωρητικότητα και υπάρχει ικανοποιητικός περιβάλλον χώρος για ανάπτυξη άλλων κοινωφελών λειτουργιών. Μια τέτοια μελέτη θα μπορούσε να υπολογίσει τις θετικές επιπτώσεις σε τέτοιες περιοχές.

2.1. Αξιολόγηση χωροθέτησης σε σχέση με την εντός των τειχών πόλη

Η σημασία της χωροθέτησης ενός Νέου Καθεδρικού Ναού στην εντός των τειχών πόλη χρειάζεται να μελετηθεί μέσα από δύο πτυχές:

Η πρώτη πτυχή αναφέρεται στις νέες συσχετίσεις που θα δημιουργηθούν μεταξύ των υφιστάμενων θρησκευτικών μνημείων. Είναι γεγονός ότι ένας ναός δεν μπορεί να συγκριθεί με την κλίμακα των υφιστάμενων κατοικιών, αλλά από την άλλη μπορεί να συγκριθεί με το σύνολο των θρησκευτικών ιστορικών μνημείων της εντός των τειχών πόλης. Είναι ακριβώς για αυτό το λόγο που η χωροθέτηση του προτεινόμενου ναού δεν προσφέρει κάτι περισσότερο στον παραδοσιακό ιστό των θρησκευτικών μνημείων, αλλά αντίθετα αφαιρεί. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι σχέσεις μεταξύ των θρησκευτικών μνημείων της πόλης δεν έχουν αλλοιωθεί εδώ και πάρα πολλά χρόνια και είναι κάτι που πρέπει να λάβει κανείς σοβαρά υπόψη με τη πρόταση για χωροθέτηση ενός νέου καθεδρικού ναού αυτού του μεγέθους.

Η δεύτερη πτυχή αναφέρεται στο κατά πόσο μπορεί τέτοια χρήση να χρησιμοποιηθεί ως μέσο αναζωογόνησης της περιοχής που χωροθετείται, όπως αναφέρεται από τις διάφορες μελέτες που συνοδεύουν την αρχιτεκτονική μελέτη. Για να αξιολογήσει κανείς τέτοιο ρόλο χρειάζεται να κοιτάξει προσεκτικά τις υφιστάμενες δυναμικές της περιοχής χωροθέτησης στην οποία υπάρχουν ήδη το Αρχιεπισκοπικό Μέγαρο, το Βυζαντινό Μουσείο της Αρχιεπισκοπής, το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης, το Μουσείο Αγώνος, το Δημοτικό Κέντρο Τεχνών, το Παγκύπριο Γυμνάσιο καθώς επίσης και στο άμεσο μέλλον το νέο Δημαρχείο Λευκωσίας. Μπορεί να συμπεράνει κανείς ότι ήδη υπάρχει μια υπερπροσφορά από δημόσιες χρήσεις στην εν λόγω περιοχή που η χωροθέτηση μιας νέας θα έχει τον κίνδυνο να δημιουργήσει τα αντίθετα από τα θεμιτά αποτελέσματα. Αυτό θα ενταθεί ακόμα περισσότερο αφού είναι σχεδόν βέβαιο ότι η ανέγερση ενός Νέου Καθεδρικού Ναού θα ελκύει πολύ περισσότερες εκδηλώσεις από τον υφιστάμενο, όπως γάμους και κηδείες για παράδειγμα, που αυτό δεν μπορεί να περιοριστεί στα Σαββατοκυριακά.

Αυτό που θα χρειαζόταν στην εν λόγω περιοχή είναι μια αναδιοργάνωση των συνδέσεων μεταξύ των υφιστάμενων δημόσιων χρήσεων, προσαρμογή του υφιστάμενου συμπλέγματος κτιρίων της Αρχιεπισκοπής και αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών. Το τελευταίο φαίνεται να είναι ήδη μέσα στον προγραμματισμό της Ιεράς Αρχιεπισκοπής, (συμπεριλαμβανομένου και του Βυζαντινού Μουσείου)

2.2. Αξιολόγηση Χωροθέτησης σε Σχέση Με Τον Άμεσα Περιβάλλοντα Χώρο

Ο Νέος Καθεδρικός Ναός τοποθετείται στο γεωμετρικό κέντρο του διαθέσιμου χώρου με πολύ δυσάρεστα αποτελέσματα τόσο για τον ίδιο τον Ναό, όσο και για τον περιβάλλοντα χώρο του.

Στον περιβάλλοντα χώρο δεν υπάρχει διαμορφωμένη πλατεία επαρκούς μεγέθους, ανάλογου ενός καθεδρικού ναού.

Ο σχεδιασμός προβλέπει εντελώς ανεπαρκή απόσταση της δυτικής, της κύριας δηλαδή, εισόδου του ναού από το όριο της ιδιοκτησίας. Η διαμόρφωση επιβαρύνεται ακόμη περισσότερο από την παρουσία του ορύγματος εισόδου στον υπόγειο χώρο στάθμευσης σε ίση απόσταση.

Η διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου με κύρια είσοδο επί της οδού Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ αναδεικνύει την νότια όψη και είσοδο ως κύριες, κάτι που θα πρέπει να προβληματίσει.

Η διαγώνια σύνδεση με την πλατεία του Δημαρχείου κρίνεται ως μη επιτυχής.

Ο Νέος Καθεδρικός Ναός φαίνεται ότι τοποθετήθηκε με τη λογική ενός υπερμεγέθους κτιρίου που αναζητά μάταια χώρο εκτόνωσης και αναιρεί κάθε λογική αστικής προσαρμογής που συναντά κανείς σε πολλές περιπτώσεις στα υπόλοιπα θρησκευτικά ιστορικά μνημεία της εντός των τειχών πόλη. Για παράδειγμα η δημιουργία νάρθηκα που να προσαρμόζει την κίνηση προς το ναό από το δρόμο από το πλάι αντί στον άξονα ανατολής δύσης (η περίπτωση της εκκλησίας του Αγίου Κασσιανού και άλλων εκκλησιών).

Για τον ίδιο λόγο, η επιλογή της τυπολογίας με πανταχόθεν ελεύθερη όψη έρχεται σε αντίθεση με το κλείσιμο γύρω-γύρω από τα υφιστάμενα κτίρια. Ως αποτέλεσμα δημιουργούνται πολλές προβληματικές σχέσεις μεταξύ του κτιρίου και του περιβάλλοντα χώρου, των υφιστάμενων κτιρίων της αρχιεπισκοπής καθώς επίσης και των υφιστάμενων διατηρητέων ιδιωτικών οικοδομών. Η σχέση του κτιρίου με την ανατολική είσοδο δεν λήφθηκε υπόψιν.

Ο συγκεκριμένος χώρος βρίσκεται δίπλα από το χώρο που θα ανεγερθεί το νέο Δημοτικό Μέγαρο στον οποίο έχουν ανευρεθεί πολύ αξιόλογα αρχαιολογικά ευρήματα. Είναι πάρα πολύ πιθανόν στον επιλεγμένο χώρο να συνεχίζονται τα συγκεκριμένα ευρήματα που θα αναιρέσει οποιοσδήποτε προσπάθειες υλοποίησης του έργου. Η ανίχνευση αρχαιολογικών ευρημάτων με τη μέθοδο των γεωτρήσεων όπως αναφέρεται στη Μελέτη Εκτίμησης Επιπτώσεων στο Περιβάλλον, αντί διαμηκών αρχαιολογικών τομών, δεν ενδείκνυται για αποτελεσματική ανίχνευση τέτοιων ευρημάτων.

2.3. Ζητήματα Ασφάλειας Θέσεως

Η επιλεγείσα θέση του Νέου Καθεδρικού Ναού, λόγω της μορφής και της χωρητικότητας του υφιστάμενου οδικού δικτύου της περιβάλλουσας περιοχής, με απουσία εναλλακτικών δυνατοτήτων πρόσβασης και διαφυγής, δεν θεωρείται ασφαλής, ειδικά σε περίπτωση έκτακτου συμβάντος, δεδομένου μάλιστα ότι ο Νέος Καθεδρικός Ναός θα είναι ο φυσικός χώρος τέλεσης όλων των εθνικών μνημοσύνων, δοξολογιών και λοιπών ακολουθιών και τελετών παρουσία επισήμων.

Η χωροθέτηση του χώρου στάθμευσης κάτω ακριβώς από τον χώρο του κυρίως ναού απηχεί μια αντίληψη ξένη προς την παραδοσιακή αρχιτεκτονική μας και το πνεύμα της

ναοδομίας της Ανατολικής Εκκλησίας. Παρακάμπτει, ή μάλλον αλλοιώνει, την εμπειρία και το ήθος της υπαίθριας και πεζής (έστω και για μικρή διαδρομή) προσβάσεως στο ναό και αποκλείει την δημιουργία κρύπτης.

Εξ άλλου, η προτεινόμενη διαπλάτυνση των οδών, η κατασκευή νησίδας και η παρουσία των εισόδων στον χώρο στάθμευσης θα αλλοιώσει τον χαρακτήρα και την κλίμακα του αστικού τοπίου της περιοχής, δηλαδή ένα κύριο χαρακτηριστικό του, στον βαθμό που έχει παραμείνει.

Η προτεινόμενη διεύρυνση του τοπικού οδικού δικτύου συνιστά πρακτική που δεν ακολουθείται πλέον μέσα στα όρια παραδοσιακών οικισμών, όπως ο ιστορικός πυρήνας της Λευκωσίας. Επιβαρύνει τις δονήσεις και την εν γένει φόρτιση περιοχών και μνημείων, που δεν έχουν την απαραίτητη προς τούτο αντοχή. Ως εκ τούτου κρίνεται αδόκιμη.

2.4. Αρνητικές Επιπτώσεις στον Κήπο Αρχιεπισκοπής

Με την επιλογή του συγκεκριμένου χώρου καταστρέφεται ο υφιστάμενος κήπος που όπως αναφέρεται στη Μελέτη Εκτίμησης Επιπτώσεων στο Περιβάλλον είναι ένας από τους πιο αξιόλογους διαμορφωμένους χώρους πρασίνου της περιοχής. Προκειμένου λοιπόν, να καταστεί δυνατή η ανέγερση του Νέου Καθεδρικού Ναού βάσει των σχεδίων που μας δόθηκαν, καταστρέφεται ένα σημαντικό δείγμα αρχιτεκτονικής τοπίου στην Κύπρο.

3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΚΤΙΡΙΟΥ

Η αξιολόγηση του ιδίου του κτιρίου/ναού γίνεται με βάση την οργάνωση και λειτουργικότητα του, με βάση τις αναφορές του περί βυζαντινής αρχιτεκτονικής και τρίτο με βάση την κυπριακή βυζαντινή αρχιτεκτονική

3.1. Λειτουργικότητα Και Οργάνωση Ναού

Η γενική διάταξη του Νέου Καθεδρικού Ναού και των παραρτημάτων του ακολουθεί την μοντερνιστική αρχή σχεδιασμού των πανταχόθεν ελεύθερων κτηρίων, που υπάρχουν ως μεμονωμένα αντικείμενα μέσα σε μεγάλα ενιαίως διαμορφωμένα οικόπεδα. Η αρχή αυτή είναι αντίθετη προς τους κανόνες που διέπουν τη δομή του τειχισμένου πυρήνα της Λευκωσίας, που συνίστανται σε ένα πλέγμα δρόμων, οι οποίοι ορίζονται σαφώς από τα συνεχή μέτωπα των κτηρίων και οι οποίοι συγκλίνουν σε πλατείες, τονισμένες από την ύπαρξη εκκλησιών ή άλλων χώρων λατρείας ή άλλων κτηρίων δημόσιου χαρακτήρα.

Στο πλαίσιο αυτό ακόμη και τα αδόμητα σημεία μένουν τοιχισμένα και μη ορατά από τον δρόμο.

Λόγω της έκτασης του νέου έργου, σε συνδυασμό με την αλλοίωση που επήλθε στο σημείο αυτό λόγω της ανέγερσης της Αρχιεπισκοπής προ πεντηκονταετίας, ο χαρακτήρας του πολεοδομικού ιστού στο συγκεκριμένο σημείο θα αλλοιωθεί ανεπανόρθωτα.

Πρέπει να ακολουθηθεί μια άλλη λογική σχεδιασμού, μια συνθετική αρχή παραδοσιακής πόλης, ανάλογη με αυτή που υπάρχει γύρω από το πλήθος των ιστορικών εκκλησιών της Λευκωσίας. Ο Νέος καθεδρικός Ναός θα πρέπει κατά το δυνατόν να αποτελέσει το κεντρικό στοιχείο “έκπληξης” σε ένα πυκνά επεξεργασμένο σύνολο, που θα επιτρέψει να φανεί περισσότερο ευρύχωρος ο διαθέσιμος χώρος.

Η προτεινόμενη συνολική χωρητικότητα των 800 ατόμων (300 καθήμενοι και 500 όρθιοι) εκτιμάται ως μεγάλη για μια πόλη με πληθυσμό της τάξεως των 200.000-250.000 κατοίκων και σε συνδυασμό με το διαθέσιμο οικόπεδο. Ως καταλληλότερο θα προτεινόταν ένα μέγεθος της τάξεως των 600-650 ατόμων και ακόμα λιγότερο.

3.2. Σε Σχέση με τη Βυζαντινή Αρχιτεκτονική

Η Τεχνική Έκθεση διατείνεται ότι “ακολουθούνται οι Βυζαντινές αρχές Ναοδομίας”, και ειδικότερα η “σταυροειδής μορφή με τρούλο”. Τούτο δεν είναι ακριβές.

Στην πραγματικότητα ακολουθούνται με εκλεκτικιστικό τρόπο εκπεσμένες μορφές της ελλαδικής ναοδομίας του 20^{ου} αιώνα και προστίθενται ορισμένα διακοσμητικά στοιχεία κυπριακής προέλευσης.

Ο σχεδιασμός του Νέου Καθεδρικού Ναού δεν ακολουθεί κανένα γνωστό αρχιτεκτονικό τύπο. Πρόκειται για μίγμα διαφόρων τύπων και στοιχείων, χωρίς συνέπεια και συνοχή.

Ο τύπος ελεύθερου σταυρού με ανισομήκεις κεραίες που ακολουθείται στην κάτοψη δεν υφίσταται στην Βυζαντινή αρχιτεκτονική οποιασδήποτε περιόδου. Ελεύθεροι σταυροί συναντώνται μόνο σε ναούς μικρότερων διαστάσεων, με κεραίες ισομήκεις και χωρίς εξώστη και εξωτερικά πρόσθετα στοιχεία, ιδίως κατά την Παλαιοχριστιανική περίοδο. Συναντάται ακόμη ο τύπος αυτός αργότερα, κατά την περίοδο της Αναγέννησης, στη Δυτική αρχιτεκτονική.

Ο εξώστης αναπτύσσεται και πάνω από τα προστώα. Έχει ιδιάζον σχήμα που αλλοιώνει τόσο την ακεραιότητα του σταυροειδούς τύπου, όσο και την αίσθηση του ενιαίου εσωτερικού χώρου. Η θέση των κλιμακοστασίων επιβάλλει όσοι έρχονται αργότερα να κινούνται μπροστά από όσους έχουν έλθει νωρίτερα, με συνέπεια τον περισπασμό της προσοχής τους.

Η στέγαση του προτεινόμενου ναού αποτελείται από συνδυασμό σχεδόν ημισφαιρικού τρούλου, δύο τεταρτοσφαιρίων και τεσσάρων καμπύλων θόλων. Ο συνδυασμός αυτός επίσης δεν υφίσταται στην Βυζαντινή ναοδομία.

Η Αγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως στεγάζεται με σύστημα ημισφαιρικού τρούλου και δύο τεταρτοσφαιρίων, που όμως στηρίζεται απ'ευθείας σε κατακόρυφα στοιχεία.

Εδώ, τα δύο τεταρτοσφαίρια στηρίζονται σε τύμπανα που αλληλοτέμνονται με τους ημικυλινδρικούς θόλους κατά μήκος του Ναού.

Ομοίως, δεν συναντάται τρούλος διαμέτρου 14 μέτρων σε μονόκλιτο ναό.

Το όλο σύστημα στέγασης είναι στατικώς αδύνατο με τα μέσα της παραδοσιακής οικοδομικής, χωρίς δηλαδή χρήση οπλισμένου σκυροδέματος ή άλλων νεωτερικών μεθόδων κατασκευής. Τρούλοι τέτοιου μεγέθους συναντώνται μόνο σε ναούς πιο πολύπλοκης διάταξης.

Η εξωτερική εικόνα του Νέου Καθεδρικού Ναού διαθέτει τα σημειολογικά στοιχεία που τον καθιστούν αναγνωρίσιμο ως ναό -τρούλο, θόλους, σύνθετα παράθυρα κλπ.-. Ωστόσο τα στοιχεία αυτά αρθρώνονται κατά τρόπο συγκεχυμένο και αδικαίωτο είτε ως έκφραση στατικής δομής και λειτουργίας, είτε από τυπολογικής απόψεως

Ο αριθμός των κωδωνοστασίων κρίνεται υπερβολικός από λειτουργικής πλευράς.

Δεν ανταποκρίνεται στις αρχές της Βυζαντινής παράδοσης και της παραδοσιακής ναοδομίας της Ανατολικής Εκκλησίας, όπου σπάνια, κυρίως σε παλαιοχριστιανικές βασιλικές, πιθανολογείται η ύπαρξη περισσότερων από ένα κωδωνοστασίων. Αντίθετα δύο κωδωνοστάσια συναντώνται συχνά στη Δυτική ναοδομία, ενώ η εικόνα της Αγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως με τους 4 μιναρέδες προφανώς δεν μπορεί να αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση. Η επιλογή 4 κωδωνοστασίων ακολουθεί ένα μηχανιστικό τρόπο σχεδιασμού μη αποδεκτό για έργο της σημασίας ενός Καθεδρικού Ναού.

Ακόμη, η μικροκλίμακα των κωδωνοστασίων και των γειτονικών προσκτισμάτων αντιφάσκει προς την μεγάλη κλίμακα του κυρίως όγκου του ναού. Δύο κωδωνοστάσια σε ναούς ορθόδοξου εκκλησίας εμφανίζονται υπό την επίδραση της δυτικής αρχιτεκτονικής στη Ρωσία κατά το 18^ο αιώνα και στην Ελλάδα και τις άλλες Βαλκανικές Χώρες μετά το 1840. Επισημαίνεται ότι ακόμη και τα δυτικότερα κτήρια της Επτανήσου περιορίζονταν σε ένα κωδωνοστάσιο.

Ο πληθωρισμός του αριθμού των κωδωνοστασίων δεν συνάδει με το ήθος της Ανατολικής Εκκλησιαστικής Αρχιτεκτονικής. Στη συγκεκριμένη πρόταση υπάρχει προφανής δυσαρμονία κλίμακας μεταξύ των κωδωνοστασίων και του κεντρικού τρούλου. Τα κωδωνοστάσια μοιάζουν να έχουν σμικρυνθεί βίαια και έχουν προσαρτηθεί κατά κάποιο τρόπο τυχαίο, όπως και τα άλλα χαμηλά προκτίσματα που βρίσκονται δίπλα τους στον κύριο όγκο του ναού. (βλ. δυτική πανοραμική άποψη). Επισημαίνεται ακόμη το γεγονός ότι ο άξονας στις όψεις των πύργων των κωδωνοστασίων δεν συμπίπτει με τον άξονα των βάσεων τους ενώ οι επικλινείς στέγες των προκτισμάτων αποτελεί παραφωνία.

3.3. Σε Σχέση με την Κυπριακή Βυζαντινή Αρχιτεκτονική

Η εξωτερική πάντως μορφή του ναού, με την πληθώρα των χαμηλών τόξων, που μάλιστα περιέργως τα προβάλλει έντονα, (εκτός από το ότι τον κάνουν, στην κατακόρυφη διάστασή του, να φαίνεται έντονα, μέχρι βίαια, συμπιεσμένος), σε συνδυασμό με την πληθώρα των, και μεγάλης ποικιλίας, και ανομοιογενών, τυφλών ή μη, παραθύρων, εκτός που αθέλητα και παρά τις περί του αντιθέτου επιδιώξεις των συνθετών του, αυξάνουν τον όγκο του πλασματικά, (συνεπώς αντιαισθητικά) κάνουν και την μορφολογία του υπερβαλλόντως φλύαρη, και ούτως ή άλλως αντίθετη με κάθε αισθητική αντίληψη της βυζαντινής παράδοσης.

Σφάλμα το οποίο δυστυχώς, οφείλομε παρενθετικά να επισημάνομε, ακολουθούν τα τελευταία χρόνια όλοι σχεδόν οι παρουσιαζόμενοι στον τόπο μας, ως βυζαντινοί, ή «νεοβυζαντινοί» ναοί! Η άκριτη όμως, και εν πολλοίς τυφλή παράθεση μορφών του παρελθόντος, που η νομοτέλειά τους δεν έγινε καν κατανοητή από τον «συνθέτη» τους, μοιραία οδηγεί και στην άκρατη μορφοκρατία. Της οποίας όμως απεγνωσμένο καταφύγιο, είναι η συσσώρευση πλήθους, ακόμα και ετερόκλητων στοιχείων δήθεν βυζαντινής μορφολογίας, που τις πιο πολλές φορές δεν είναι καν βυζαντινά, σε μια εναγώνια προσπάθεια να δοθεί έκφραση στο ανέκφραστο. Με φυσική συνέπεια το μορφικό αποτέλεσμα, ως πληθωρικά φλύαρο, να καταθρομβεί αντί να συγκινεί τον λαό, προς τον οποίο, ως πλήρωμά βέβαια της η εκκλησία απευθύνεται. Και είναι αυτός ο λόγος που αμυνόμενος ο λαός, μιλά απαξιωτικά για «τεράστιους», ή «υπέρογκους» και «υπερμεγέθεις» ναούς... Δεν είναι όμως το μέγεθος του ναού, του οποιουδήποτε ναού, το πρόβλημα. Και η Αγία-Σοφία είναι ναός με μεγάλο μέγεθος. Αλλά ταυτόχρονα είναι και λιτός. Και ιδίως εύμετρος. Όπως άλλωστε και όλη η ελληνική αρχιτεκτονική, είτε βυζαντινή είτε αρχαία, κατά τη ρήση του Πλάτωνος, ότι «το δε καλόν ουκ άμετρον».

Εκείνο που χαρακτηρίζει την βυζαντινή ναοδομία της Κύπρου, ως Σχολή μάλιστα της Κύπρου, είναι αυτή η κατ' εξοχήν λιτότητα. Η οποία εκδηλώνεται με τους γραφικούς τοίχους από λαξευμένους λίθους, (χωρίς δηλ. διακοσμητικά γείσα, πληθωρικά κυμάτια κ.λπ.) με θόλους η τρούλους χωρίς κεραμίδια, όπως ήταν η πιο πρώιμη βυζαντινή παράδοση. Χαρακτηριστικό μάλιστα αυτού του «συντηρητισμού» της Κυπριακής Σχολής βυζαντινής ναοδομίας, είναι ότι και όταν ακόμα, κατά την ανοικοδόμηση του τόπου, μετά την ερήμωση των αραβικών επιδρομών, είχαν σταλεί από τους Αυτοκράτορες, τεχνίτες για την ανέγερση νέων ναών, οι οποίοι ακολούθησαν φυσικά την τότε επικρατούσα Σχολή της Κωνσταντινούπολης, με τα βυζαντινά κεραμίδια για επικάλυψη των θόλων και των τρούλων, και το πλινθοπερίβλητο σύστημα τοιχοποιίας, (Αντιφωνητής, Αγ. Νικόλαος Στέγης) το εξόχως διακοσμητικό αυτό σύστημα δεν επεκράτησε στην Κύπρο, και οι τεχνίτες επανήλθαν στη λιτότητα της λαξευτής τοιχοποιίας και την κάλυψη των θόλων με αδιάβροχο απλώς κονίαμα, το κορασάνι. Δηλ. διατήρησαν οι κύπριοι τεχνίτες το παραδοσιακό κυπριακό ύφος.

Συνεπώς θεωρούμε ως ιδιαζόντως κρίσιμο για ένα ναό, που είναι και καθεδρικός, (με ό,τι νοηματοδοτεί αυτό το γεγονός), που θα ανεγερθεί όχι μόνο σε ένα τόσο «δύσκολο» (όπως διατυπώθηκε στα προηγούμενα) χωροθετικά σημείο της πόλης, αλλά και σε ένα

αρχιτεκτονικό περιβάλλον έντονα χαρακτηριστικό της κυπριακής παράδοσης, να εκφράζει, τον χαρακτήρα αυτού του ύφους και να τον αναδεικνύει.

Δεν θα ήταν άκαιρο, σε σχέση με το περιεχόμενο της προηγούμενης παραγράφου, αν στο σημείο αυτό επισημάνομε μια επίκαιρη και κραυγαλέα παρεξήγηση, που γίνεται με τους «βυζαντινούς» ναούς όσοι τα τελευταία χρόνια ανεγείρονται στον τόπο, στους οποίους, και σε αντίθεση με την κυπριακή παράδοση, χρησιμοποιούνται κεραμίδια για επικάλυψη των θόλων, σύμφωνα βεβαίως με ό,τι οι δημιουργοί τους θεωρούν «βυζαντινή παράδοση»: Το παράδοξο είναι πως τα κεραμίδια αυτά δεν είναι καν βυζαντινά! Είναι απλώς ρωμαϊκών καταλοίπων απομιμήσεις, και απέχουν από ό,τι είναι το βυζαντινό κεραμίδι, το οποίο ως σημειωθεί αποτελεί απ' ευθείας εξέλιξη των κεράμων, όπως χρησιμοποιούνταν στην αρχαία Ελλάδα.

4. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά σημειώνονται τα ακόλουθα:

1. Η ανέγερση ενός Καθεδρικού Ναού συνιστά όχι μόνο τεχνικό, αλλά και πνευματικό γεγονός. Αποδίδουμε ιδιαίτερη σημασία σε αυτό το ζήτημα και θεωρούμε ότι η συναίσθηση αυτού του γεγονότος πρέπει να διέπει την διαδικασία προγραμματισμού, σχεδιασμού και ανέγερσης του Νέου Καθεδρικού Ναού. Η ίδια συναίσθηση μεγεθύνει την ευθύνη μας και μας αναγκάζει να είμαστε δυσάρεστοι διατυπώνοντας όσες αρνητικές σκέψεις προηγήθηκαν. Αυτό γίνεται με ειλικρινή λύπη, αλλά και με αίσθημα ευθύνης.
2. Ο Καθεδρικός Ναός συνιστά έκφραση της ενότητας της Εκκλησίας και αυτή η διάσταση θα έπρεπε να είχε αποδοθεί στο τελικό κτίσμα, αλλά και στη διαδικασία.
3. Ο σχεδιασμός ενός μεγάλου Ναού παρουσιάζει δυσκολίες τεχνικής φύσεως, αλλά ακόμη μεγαλύτερες είναι οι δυσκολίες αρχιτεκτονικής εκφράσεως νοημάτων, πέραν της γενικής μίμησης παραδοσιακών μορφών. Η δυσκολία του σχεδιασμού ενός ναού αποδεικνύεται άλλωστε από τον μικρό αριθμό αξιόλογων σύγχρονων ναών στον κόσμο.
4. Η απόφαση χωροθέτησης ενός Καθεδρικού Ναού φάνηκε μέσα από την πιο πάνω αξιολόγηση δημιουργεί αρνητικές επιπτώσεις που δεν λήφθηκαν υπόψη από την Εκκλησία της Κύπρου. Θεωρείται σημαντικό όπως επανακαθοριστεί η στρατηγική χωροθέτησης του εν λόγω Καθεδρικού Ναού έτσι ώστε να λάβει υπόψη τα όσα λέχθηκαν στο παρόν έγγραφο. Πολύ περισσότερο να μελετήσει τις υπόλοιπες επιλογές όπως αναφέρθηκαν στην παράγραφο 1.2.
5. Όπως ήδη αναφέρθηκε, δεδομένου ότι θεωρούμε την ανέγερση του Νέου Καθεδρικού Ναού πνευματικό γεγονός κρίνουμε ότι η διαδικασία σχεδιασμού πρέπει να είναι ανοιχτή και να προκαλέσει την μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχή του αρχιτεκτονικού κόσμου, τουλάχιστον της Κύπρου. Μετά την αξιολόγηση μέσα από

ανοικτή συζήτηση των επιλογών χωροθέτησης του Καθεδρικού Ναού που προτείνονται πιο πάνω, ενδεδειγμένη διαδικασία θα ήταν η διενέργεια αρχιτεκτονικού διαγωνισμού, με πολύ σαφές πρόγραμμα και κατευθύνσεις.

6. Του διαγωνισμού θα έπρεπε επίσης να είχε προηγηθεί συζήτηση για τα δέοντα της σύγχρονης ορθόδοξης ναοδομίας, ενδεχομένως σε συνάρτηση και με τις λοιπές λειτουργικές τέχνες. Η συζήτηση αυτή, στην οποία θα πρέπει να συνεισφέρουν πέραν των αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων επίσης κληρικοί και θεολόγοι, και με δεδομένο το υψηλό επίπεδο του αρχιτεκτονικού κόσμου της Κύπρου, θα ωφελούσε την Ορθόδοξη Ναοδομία συνολικά.
7. Για την πρόοδο του έργου προτείνεται η αποσαφήνιση των προθέσεων της Εκκλησίας της Κύπρου σχετικά με τις λειτουργίες που επιθυμεί να στεγάσει μαζί με τον Καθεδρικό Ναό και η κατανομή αυτών σε φάσεις.
8. Ωστόσο, και στην περίπτωση που θα επιλεγεί η συγκεκριμένη περιοχή, θα πρέπει να διενεργηθεί αρχαιολογική έρευνα ώστε να αποσαφηνισθούν οι τυχόν δεσμεύσεις που θα προκύψουν. Πρέπει ενδεχομένως να αναθεωρηθούν οι κατευθύνσεις γενικών πολεοδομικών σχεδίων προς την κατεύθυνση της διατήρησης ή και αποκατάστασης του παραδοσιακού χαρακτήρα του πολεοδομικού ιστού στην υπό συζήτηση περιοχή.
9. Περαιτέρω, και ανεξάρτητα των πιο πάνω, γενικό συμπέρασμα του ΕΤΕΚ, με βάση και την εισήγηση της Επιτροπής, είναι πως με δεδομένο ότι τα σχετικά προβλήματα που επισημαίνονται είναι καίρια, γενικά εις ότι αφορά την χωροθέτηση και ειδικά σε σχέση με το γεγονός ότι, η συγκεκριμένη πρόταση, όσον αφορά τη μορφολογία του ναού, δεν συνάδει ούτε με την γνήσια βυζαντινή μορφολογία ούτε με τον επιθυμητό για την εντός των τειχών πόλη της Λευκωσίας χαρακτήρα, θα πρέπει τουλάχιστον η μορφολογία του ναού να αλλάξει, ώστε να μη δημιουργηθεί και αισθητικώς περιβαλλοντικό πρόβλημα.